

بخشی از طرستان از منظر جغرافیای تاریخی

فرشته محمدی

کارشناس ارشد تاریخ فرهنگ و تمدن ملل اسلامی

سرشناسه: محمدی، فرشته، ۱۳۶۷ -

عنوان و نام پدیدآور: بخشی از طبرستان از منظر جغرافیای تاریخی / فرشته محمدی.

مشخصات نشر: تهران: فرشته محمدی، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: پنج، ۱۲۸ ص: مصور (رنگی)، جدول، نقشه.

شابک : ۱۰۵۰۰۰ ریال: 978-600-04-1983-7

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: عنوان به انگلیسی: Part of Tabarestan from the perspective of

historical geography

یادداشت: کتابنامه.

موضوع: فریم.

موضوع: فریم — تاریخ

موضوع: مازندران — جغرافیای تاریخی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ م ۲۷/۷۶/۲۱۱ DSR

رده بندی دیویی: ۹۵۵/۲۲۴۸

شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۸۶۷۰۵

ناشر: مؤلف: فرشته محمدی

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۳

تعداد: ۳۰

آماده سازی: علیرضا محمدی

صفحه آرای و حروفچینی: فرشته محمدی

طرح جلد: فاطمه داراوند

لیتوگرافی: کحالی

چاپ و صحافی: قدس

قیمت: ۱۰۵۰۰۰ ریال. آدرس: خیابان انقلاب، قبل از میدان فردوسی، بین کالج و ویلا،

کوچه پورموسی، پلاک ۱۳. تلفن: ۸۸۸۹۹۲۶۶ - ۸۸۸۰۹۷۵۸

کلیه حقوق اعم از چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و جز اینها برای مؤلف محفوظ است
(نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است).

فهرست مطالب

سه پنج

مقدمه

فصل اول

دیباچه

۱-۷

فصل دوم

شناخت جغرافیای طبیعی

۸-۲۰

موقعیت و حدود جغرافیایی

فصل سوم

مطالعه جغرافیای انسانی

۲۱-۴۶

نژاد، اقوام و جمعیت _ مذهب رایج _ زبان رایج _ فرهنگ _ شهرها _ معماری و اماکن
باستانی

فصل چهارم

بررسی منطقه از منظر تاریخ سیاسی

۴۷-۷۷

ورود اعراب، فتح فریم و استقرار اعراب در شهر _ تاریخ سیاسی منطقه

فصل پنجم

بررسی اوضاع اقتصادی منطقه

۷۸-۹۵

کشاورزی و دامپروری _ محصولات کشاورزی _ پرورش کرم ابریشم _ منابع طبیعی _
چوب _ معدن _ صنعت _ منسوجات و صنایع دستی _ تجارت _ راههای بازرگانی _
مالیات و نقود _ مالیات (خراج) _ سکه

فصل ششم
عوامل موثر بر ویرانی منطقه
۹۶-۱۱۱

ضعف حکومت باوندیان _ نخستین نبرد سلاجقه با باوندیه _ اختلاف میان نجم الدوله و
علاء الدوله و فرصت طلبی سلاجقه _ مرگ سلطان زاده‌ی سلجوقی و کشمکش تازه‌ی نجم
الدوله و علاء الدوله _ توطئه برای براندازی باوندیه _ انتقال دارالملک _ وقوع زمین لرزه _
کاهش قدرت اقتصادی فریم _ حمله‌ی مغول

۱۱۲-۱۱۹

۱۲۰-۱۲۹

ضمائم: جداول _ نقشه

منابع و مأخذ

الهی نور تو چراغ معرفت بیفروخت. دل من افزونی ست. قرب تو، چراغ وجد بیفروخت، همت من افزونی ست. بود تو کار من راست کرد، بود من افزونی ست. از بود خود چه دیدم مگر بلا و عناد... از بود تو همه عطاست و وفا. حمد و سپاس از آن خداوندی است که موجودات را از عدم به عرصه‌ی وجود خلق کرد. صناعی که جمیع آفریدگان به زبان بی‌زبانی ادای ستایش بی‌منتهای او نمودند و به عجز و ناتوانی راه قدردانی او را شناختند و پیمودند. بعد از حمد و ثنای خالق جهان، درود بر رسول او، آن پرورش دهنده‌ی ذات‌ها به پاکی خالق^۱.

آثار و شواهد به دست آمده از منطقه‌ی باستانی فریم در حوزه‌ی شرق رشته کوه‌های البرز، نشان می‌دهد که این شهر از قدمت تاریخی زیادی برخوردار بوده است. جغرافیای تاریخی^۲ شهر فریم، حاوی بررسی سیر تحولات در جغرافیای طبیعی، انسانی، سیاسی و اقتصادی آن در طول تاریخ از ابتدای شکل‌گیری تا زمان ضعف آن می‌باشد که در برگزیده‌ی دوره‌های قدرتمندی در زمان حکومت باوندیان نیز هست. بررسی جغرافیای تاریخی فریم به منظور آشنایی با چگونگی شکل‌گیری، گسترش جغرافیای انسانی، طبیعی و جغرافیای اقتصادی به واسطه‌ی تأثیرگذاری سیاسی حکومت‌های محلی منطقه‌ی طبرستان و بسیاری عوامل دیگر شکل گرفته است که در طول تاریخ با کم‌رنگ شدن عوامل موجد از رشد منطقه، کاسته شده و فریم ویژگی مرکزیت سیاسی خود را از دست داده است.

کتاب حاضر متضمن این بخش‌هاست: بررسی موقعیت طبیعی، تاریخی و اقتصادی و نظامی منطقه‌ی فریم و اهمیتی که این منطقه در بستر تاریخ و جغرافیا داشته است، بود. به طور کلی، کتاب حاضر در شش فصل تدوین شده است. هدف کتاب، آشنا کردن و شناساندن طلاب با عناصر موثر از طریق مطالعه‌ی تاریخی این شهر به عنوان بخشی از طبرستان است. البته توصیه می‌شود که یادگیری جغرافیای تاریخی باید با مطالعه‌ی تاریخ ایران همزمان

^۱ انصاری، عبدالله بن محمد، مناجات و الهی نامه، به کوشش و ویرایش کاظم عابدینی مطلق، تهران، اندیشه کهن. چاپ چهارم: ۱۳۸۹، چاپ اول: ۱۳۸۵، ص ۸، تفسیر سوره الفاتحه.

باشد.

در این تألیف سعی شده و اصل بر این پایه بوده است که قدیمی‌ترین منابع و مأخذ استفاده شود. در فصل نخست دیباچه‌ای از منابع و مطالعه‌ی جغرافیای تاریخی اشاره شده است. در فصل دوم، که صرفاً جغرافیایی است، به وضعیت جغرافیای طبیعی منطقه‌ی فریم اختصاص دارد و دارای مقدمه‌ای جغرافیایی است که خود شامل بخش‌هایی از جمله: موقعیت و حدود جغرافیایی، مرکز و سپس شهرهای آن و در ادامه رودها و کوه‌ها است. در فصل سوم با طرح مباحثی پیرامون اقوام و جمعیت، مذهب، زبان رایج، فرهنگ، شهرها، معماری و اماکن باستانی، به بررسی جغرافیای انسانی فریم پرداخته شده است. فصل چهارم به بررسی تاریخ سیاسی فریم اختصاص دارد. این فصل در چهار بخش آمده است: فتح فریم و استقرار اعراب در شهر و خاندان‌های حاکم بر منطقه. که با مقدمه‌ی کوتاهی درباره‌ی نحوه‌ی فتح فریم و طبرستان و نحوه‌ی ورود اعراب به شمال ایران، آغاز شده و سپس به بررسی تحولات تاریخی و سیاسی فریم و خصوصاً بررسی حکومت باوندیان در این دوره می‌پردازد.

در فصل پنجم به بررسی اوضاع اقتصادی و کشاورزی و دامپروری فریم شامل محصولات کشاورزی و پرورش کرم ابریشم، منابع طبیعی شامل چوب و معادن فریم، صنعت شامل منسوجات و صنایع دستی و نیز به اوضاع تجاری و راه‌های بازرگانی فریم پرداخته شده است. هم‌چنین درباره‌ی مالیات و سکه نیز سخن گفته شده است. فصل ششم درباره‌ی زوال و ویرانی منطقه است که به عوامل تأثیرگذار شامل: ضعف حکومت باوندیان، تغییر دارالملک، وقوع زمین‌لرزه و خرابی و انهدام شهر تاریخی فریم در اوایل قرن ششم هجری، کاهش قدرت اقتصادی فریم و حمله‌ی مغول پرداخته شده است.

در انتها نیز جداولی مربوط به حکومت خاندان باو بر این منطقه، ارائه گردیده است. بعد از فهرست مطالب کتاب، از جغرافی نویسان مسلمین و اثری که بیشترین مراجعه را در تألیف این کتاب به آن داشته ایم، به ترتیب تاریخ زمان آنها فهرستی ذکر میکنیم و در ذیل صفحات هر جا بخواهیم به آنان اشاره‌ای کنیم فقط به حرف اول اسم آنها اکتفا می‌نماییم و برای سایر کتب در جایی که اولین بار ذکر از آنها در متن شده است، اسم مؤلف را به طور کامل می‌نویسیم. در فصل اول که به عنوان دیباچه است، تألیفات جغرافی نویسان را اجمالاً معرفی کرده ایم. در تنظیم فصول کتاب، خصوصاً قسمت جغرافیا، تلاش شده که علاوه بر استفاده از منابع معتبر، از آنها بر حسب توالی تاریخی استفاده شود. باید در نظر داشت که مطالب این کتاب تا پایان نیمه‌ی قرن هشتم را دربرمی‌گیرد؛ چون از اواخر این قرن به بعد بی‌توجهی به این محیط جغرافیایی باعث انحطاط و از بین رفتن این منطقه شده است. البته در این کتاب اشتباهات بسیار راه خواهد یافت و مؤلف آن از کسانی که اشتباه او را یادآوری کنند قدردان خواهد بود.

فرشته محمدی

تهران _ ۱۳۹۳